PHÁT TRIỂN THỊ TRƯỜNG MUA BÁN NỢ XẤU - GIẢI PHÁP TÁI CƠ CẤU HỆ THỐNG NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI Ở VIỆT NAM

Ths. Trần Cảnh Toàn*

Việc phát triển thị trường mua bán nợ, đặc biệt là thị trường mua bán nợ xấu sẽ giúp khai thông dòng vốn, hỗ trợ các doanh nghiệp, các ngân hàng thương mại (NHTM) vượt qua khó khăn. Đây được coi là giải pháp quan trọng trong quá trình tái cơ cấu hệ thống NHTM ở Việt Nam.

• Từ khóa: *nợ xấu, thị trường mua bán nợ, xử lý nợ xấu.*

Developing markets for debts, especially market for non - performing loans will enable the capital to flow as well as provide opportunities for companies and commercial banks to overcome difficulties, which is considered as important solutions for restructuring banking system in Vietnam.

• Keywords: *non - performing loan, market for debts, non - performing treatment.*

Ngày nhận bài: 10/1/2019
Ngày chuyển phản biện: 13/1/2019
Ngày nhận phản biện: 20/1/2019
Ngày chấp nhận đăng: 22/1/2019

Nền tảng pháp lý và thực tế hoạt động của thị trường mua bán nợ xấu

Quyết định 140/1999/QĐ-NHNN14 của NHNN ra đời được coi là văn bản đầu tiên có nội dung quy định trực tiếp đến hoạt động mua, bán nợ của các ngân hàng ở Việt Nam. Để đáp ứng yêu cầu thực tiễn trong bối cảnh hội nhập kinh tế, hướng tới phát triển thị trường mua bán nợ, NHNN tiếp tục ban hành Quy chế mua bán nợ của các tổ chức tín dụng (TCTD) kèm theo Quyết định số 59/2006/QĐ-NHNN ngày 21/12/2006 để thay thế cho Quy chế mua bán nợ của các TCTD ban hành kèm theo Quyết định số 140/1999/QĐ-NHNN. Tiếp đó, NHNN ban hành Thông tư số 09/2015/TT-NHNN ngày 17/7/2015 quy định về hoạt động mua, bán nợ của TCTD - Thông tư này có hiệu lực thi hành kể từ ngày 01/9/2015, thay thế Quyết định số 59/2006/QĐ-NHNN.

Hiện nay trên thị trường, mặc dù cung về nợ xấu rất lớn, chỉ tính riêng nợ xấu của hệ thống NHTM năm 2018 là 163.000 tỷ đồng. Tuy nhiên, số lượng công ty chuyên trong hoạt động mua bán nợ xấu vẫn còn hạn chế. Các đơn vị có tính chuyên nghiệp trong mua bán nợ xấu tại Việt Nam có Công ty Mua bán nợ Việt Nam (DATC) trực thuộc Bộ Tài chính, Công ty Quản lý tài sản của các TCTD Việt Nam (VAMC)

Biểu đồ 1: Vốn điều lệ của một số công ty mua bán nợ ở Việt Nam

Đơn vị: Tỷ đồng

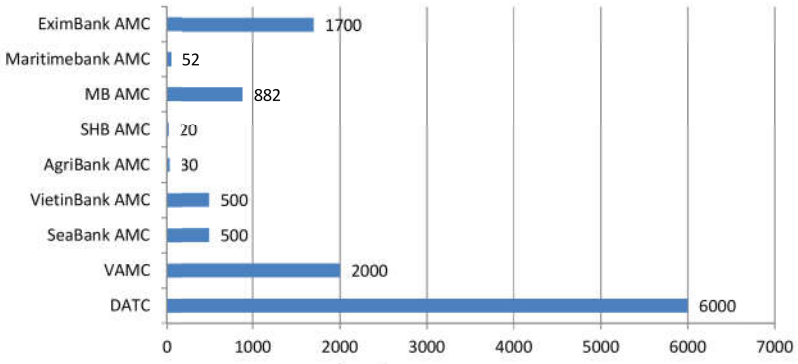

Nguồn: Tổng hợp của tác giả từ các báo cáo của các công ty

** Học viện Tài chính*

thuộc NHNN, 20 công ty mua bán nợ (AMC) trực thuộc các NHTM và khoảng 30 công ty mua bán nợ tư nhân.

Đến nay, đa số các công ty mua bán nợ có vốn điều lệ thấp, quy mô các công ty mua bán nợ là khá nhỏ so với tổng số nợ xấu cần xử lý hiện nay. Với số vốn khiêm tốn, thực tế hoạt động của các công ty này vẫn chưa hiệu quả. Hơn nữa, các công ty mua bán nợ thuộc các định chế tài chính chủ yếu thực hiện việc quản lý nợ, khai thác tài sản của công ty mẹ và hầu như chưa mở rộng phạm vi hoạt động sang các TCTD và các tổ chức tài chính khác.

Ngay cả với DATC, công ty có qui mô lớn nhất trên thị trường mua bán nợ hiện nay ở Việt Nam cũng khó đáp ứng nhu cầu xử lý nợ xấu khổng lồ và cấp bách của nền kinh tế. Hiện nay, DATC đã và đang triển khai mua bán nợ, xử lý tài chính, tái cơ cấu để hỗ trợ cổ phần hóa cho các Tổng công ty là những doanh nghiệp 100% vốn Nhà nước thành công ty cổ phần, tích cực góp phần thực hiện lộ trình cổ phần hóa DN 100% vốn Nhà nước của Chính phủ. Phương thức chủ yếu được áp dụng khi mua nợ xấu của TCTD tại DATC là mua theo thỏa thuận và mua bán nợ theo chỉ định của Thủ tướng Chính phủ. Phương thức mua nợ theo chỉ định của Thủ tướng Chính phủ, giá cả mua bán sẽ do các cơ quan quản lý Nhà nước liên quan xem xét, xây dựng, thẩm định và trình Thủ tướng Chính phủ quyết định. Hiện tại Bộ Tài chính đã ban hành Dự thảo Nghị định về chức năng, nhiệm vụ và cơ chế hoạt động của DATC. Trong đó, có nhiều quy định mới về cơ chế hoạt động của DATC so với quy định hiện nay. Dự thảo đã bổ sung quy định cho phép DATC tiếp nhận nợ và tài sản của các đơn vị sự nghiệp công lập khi thực hiện cổ phần hóa theo quy định của Chính phủ,…

Năm 2013, trong bối cảnh nợ xấu của hệ thống TCTD tăng mạnh, Chính phủ đã thành lập thêm VAMC để thực hiện việc mua lại nợ của các NHTM, các TCTD. VAMC được thành lập và hoạt động theo Nghị định 53/2013/NĐ-CP của Chính phủ, Quyết định số 843/QĐ-TTg của Thủ tướng Chính phủ và Quyết định số 1459/QĐ-NHNN của NHNN Việt Nam. VAMC hoạt động theo mô hình công ty TNHH một thành viên và có vốn điều lệ khi thành lập là 500 tỷ đồng. Với mức vốn điều lệ ban đầu thấp nhưng VAMC có cơ chế đặc biệt để mua bán nợ của các TCTD, phương thức mua nợ là mua bằng phát hành trái phiếu đặc biệt. Để tăng cường năng lực vốn cho VAMC, Nghị định 34/2015/NĐ-CP sửa đổi, bổ sung NĐ53, tăng mức vốn điều lệ cho VAMC lên 2.000 tỷ đồng. Tiếp đó, NHNN ban hành QĐ618/2016/NHNN có hiệu lực từ ngày 12/4/2016, cho phép VAMC thực hiện mua bán nợ theo giá thị trường. Đặc biệt Nghị quyết 42/2017/QH14 và Quyết định 1058/QĐ-TTg, đã tạo nền tảng quan trọng trong việc xử lý nợ xấu của hệ thống NHTM. Theo đó, hàng loạt cơ chế được áp dụng như quyền thu giữ tài sản đảm bảo, thủ tục rút gọn giải quyết tranh chấp liên quan đến tài sản đảm bảo, cho phép bán nợ theo giá thị trường, có thể cao hoặc thấp hơn dư nợ gốc,...

Với những chỉ đạo sát sao từ NHNN, nỗ lực từ phía các TCTD và các công ty mua bán nợ, nợ xấu còn lại của hệ thống ngân hàng đến cuối năm 2018 đã về mức 163 nghìn tỷ đồng, với tỷ lệ là 2,4% (năm 2017 là 2,5%). Tuy nhiên, mức độ đáp ứng của thị trường mua bán nợ xấu đối với nhu cầu bán nợ xấu của các TCTD còn rất hạn chế. Khối lượng nợ xấu được bán chủ yếu qua VAMC tăng cao trong giai đoạn từ 2014-2016, từ năm 2017 đến nay giảm đáng kể. Cùng với đó, đến nay đã có 5 TCTD tất toán hết nợ

Bảng 1: Số dư trái phiếu VAMC của hệ thống NHTM

Đơn vị: Tỷ đồng

Năm	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Số dư trái phiếu VAMC của hệ thống NHTM	18.048	69.603	128.233	133.835	104.018	84.257

Nguồn: Tập hợp từ các báo cáo và tính toán của tác giả

mua bằng trái phiếu đặc biệt tại VAMC, nên số dư trái phiếu VAMC của hệ thống NHTM có xu hướng giảm từ 2017 đến nay.

Từ năm 2015 - 2018, tỷ lệ nợ xấu toàn hệ thống ngân hàng đã giảm về dưới 3%, kết quả này đã thể hiện quyết tâm cao của NHNN trong việc thực hiện tái cơ cấu và xử lý nợ xấu của các TCTD, tạo điều kiện cho các TCTD hoạt động lành mạnh, hiệu quả, từng bước áp dụng chuẩn mực về quản trị phù hợp với thông lệ, chuẩn mực quốc tế. Như vậy, hầu hết các TCTD có nợ xấu của hệ thống ngân hàng đều tham gia bán nợ cho VAMC. Tỷ lệ nợ xấu từ năm 2015 giảm mạnh chủ yếu do việc phát hành trái phiếu đặc biệt của VAMC. Với 2 công ty Nhà nước hoạt động trong lĩnh vực này thì nếu DATC là mua đứt các khoản nợ xấu, thanh toán bằng tiền và chủ động trong việc xử lý nợ xấu đã mua, còn VAMC mua nợ theo giá trị ghi sổ và thanh toán bằng trái phiếu đặc biệt.

Biểu đồ 2: Dư nợ xấu và tỷ lệ nợ xấu của hệ thống ngân hàng

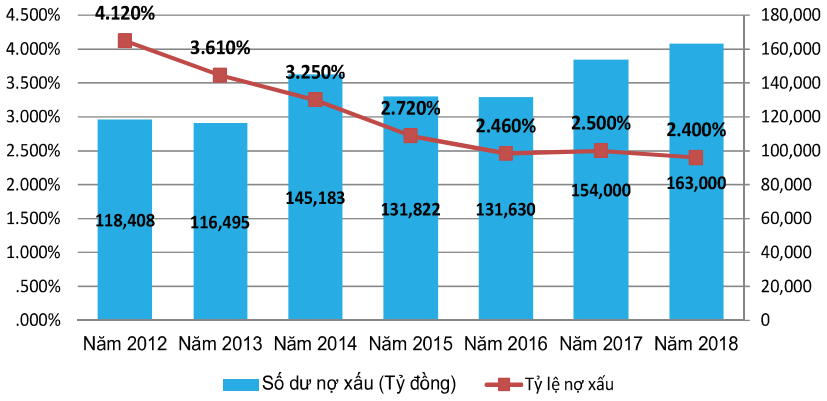

Nguồn: Tổng hợp các báo cáo của NHNN

Tuy nhiên, số liệu trên chưa phản ánh nợ xấu thực chất của hệ thống TCTD. Thực tế, tỷ lệ nợ xấu của toàn hệ thống cao hơn nhiều, chưa tính các khoản nợ đã bán cho Công ty VAMC, nợ xấu tiềm ẩn như cách tính của Ngân hàng Thế giới hay các tổ chức tài chính quốc tế khác đang thực hiện. Nếu theo số liệu Báo cáo từ Ngân hàng Nhà nước, tỷ lệ nợ xấu cuối năm 2017 là 2,5%, thì tỷ lệ đánh giá lại theo Báo cáo của Ủy ban Giám sát Tài chính Quốc gia là 9,5% (năm 2016 là 11,9%). Cũng theo báo cáo, hiện nguồn cung cho thị trường mua bán nợ xấu khoảng gần 500 nghìn tỷ đồng. Tuy nhiên, do thị trường mua bán nợ còn thiếu hành lang pháp lý, nên sự tham gia của các chủ thể còn hạn chế, thiếu các nhà môi giới, định giá tài sản chuyên nghiệp, các nhà đầu tư có tổ chức,...

Kết quả đạt được và một số tồn tại:

Qua đánh giá thực trạng phát triển thị trường mua bán nợ xấu, có thể thấy thị trường mua bán nợ xấu tại Việt Nam đã dần được hình thành và bắt đầu phát triển, thể hiện ở một số kết quả đã đạt được trong thời gian qua: Chính phủ đã thành lập hai công ty mua bán nợ của Nhà nước (DATC và VAMC), góp phần quan trọng trong việc giải quyết nợ xấu, hỗ trợ tái cấu trúc DN, tái cơ cấu tài chính NHTM; hệ thống các chính sách, pháp luật liên quan đến hoạt động mua bán nợ xấu đã từng bước được hoàn thiện; thị trường sơ cấp mua bán nợ xấu đã được hình thành; số lượng các chủ thể bán nợ bắt đầu được mở rộng.

Bên cạnh những kết quả đạt được, trong thời gian qua hoạt động của thị trường mua bán nợ xấu tại Việt Nam còn tồn tại nhiều vướng mắc, khó khăn cần được tiếp tục tháo gỡ, cụ thể: Thị trường mua bán nợ xấu chưa phát triển và thiếu tính cạnh tranh; khung pháp lý cho thị trường chưa hoàn thiện; nguồn vốn của các công ty mua bán nợ còn hạn chế làm công tác xử lý nợ gắn với tái cấu trúc NHTM cũng hạn chế theo; chủ thể tham gia thị trường còn hạn chế, thị trường đang thiếu vắng các nhà môi giới, định giá tài sản chuyên nghiệp; năng lực xử lý nợ của các tổ chức mua bán nợ còn hạn chế; thông tin về hàng hóa nợ xấu trên thị trường thiếu minh bạch, còn nhiều bất cập; phương thức mua bán

nợ còn thiếu tính đa dạng; nợ xấu của hệ thống NHTM chưa được xử lý một cách thực chất.

Một số đề xuất:

Có thể nói, việc phát triển thị trường mua bán nợ xấu ở Việt Nam trong điều kiện hiện nay là rất cần thiết nhằm hỗ trợ tái cơ cấu NHTM nói riêng và toàn bộ nền kinh tế nói chung. Theo đó, cần hệ thống các giải pháp đồng bộ, đó là:

- Cần rà soát và xây dựng các văn bản quy phạm pháp luật về mua bán nợ xấu, về quan hệ giữa công ty xử lý nợ xấu với các TCTD. Thậm chí, Nhà nước cũng nên sớm có các quy chế cho phép các công ty thu hồi nợ hoạt động;

- Đẩy mạnh phát triển thị trường chứng khoán: Một TTCK minh bạch, tăng trưởng tốt sẽ là thước đo chính xác sức khỏe của các doanh nghiệp niêm yết nói riêng và nền kinh tế nói chung, thông qua đó các cơ quan quản lý cũng có thể kiểm tra, điều tiết, xử lý hoạt động mua bán nợ trên thị trường hiệu quả hơn, đồng thời làm tăng niềm tin của các nhà đầu tư mua nợ, bởi TTCK là một trong những biện pháp thu hồi vốn đầu tư và các khoản nợ xấu, nợ khó đòi. Các khoản nợ xấu, nợ khó đòi cần được chứng khoán hóa;

- Minh bạch thông tin về hàng hóa trên thị trường mua bán nợ xấu và phát triển các tổ chức trung gian cho hoạt động mua bán nợ xấu: bao gồm tổ chức tư vấn, định giá, dịch vụ quản lý - thu nợ, tổ chức định mức tín nhiệm. Để thị trường mua bán nợ xấu phát triển cần nhanh chóng gia tăng số lượng của nhà môi giới, nhà tư vấn đầu tư liên quan đến mua bán nợ xấu. Đây sẽ là những nhà phân phối các khoản nợ xấu thường xuyên, có nghiệp vụ và có thể đưa hàng hóa là nợ xấu giao dịch trên thị trường.

- Hoàn thiện qui chế về phân loại nợ xấu một cách chính xác và hợp lý theo các quy định hiện hành; tăng cường năng lực tài chính của các công ty tham gia mua bán nợ trên thị trường.

- Xây dựng hệ thống cơ sở xác định giá bán nợ xấu: hiện tại, trong giao dịch mua bán nợ xấu, sự chênh lệch lớn giữa giá chào mua và giá chấp nhận bán làm kéo dài thời gian đàm phán và dẫn đến thất bại trong giao dịch. Bên cạnh đó, nên nghiên cứu việc cho ra đời hoạt động của các công ty định giá có chức năng định giá độc lập các khoản nợ xấu như mô hình các công ty định giá hiện tại. Việc ra đời các công ty dạng này sẽ giúp cả bên mua nợ và bên bán nợ xấu có cơ sở để xem xét, quyết định việc mua bán và đảm bảo việc mua bán nợ xấu được thực hiện khách quan.

- Áp dụng các giải pháp nhằm "kích cầu" thị trường: theo đó cần phát triển các nhà đầu tư có tổ chức cho thị trường mua bán nợ xấu, cụ thể là các công ty quản lý quỹ, các công ty bảo hiểm, quỹ đầu tư, quỹ hưu trí,… Đây là một trong những thành viên tích cực của thị trường góp phần tăng tính thanh khoản của nợ xấu. Khác với các nhà tạo lập thị trường, các quỹ đầu tư sẽ tập hợp các nguồn vốn nhỏ lẻ từ nhiều nhà đầu tư không chuyên nghiệp để đầu tư. Với định hướng hoạt động và chính sách đầu tư của mình, các tổ chức này sẽ là những nhà đầu tư tiềm năng và ổn định của thị trường mua bán nợ xấu; mở cửa cho các nhà đầu tư nước ngoài đầu tư vào lĩnh vực mua bán nợ xấu. Bên cạnh đó, cần mở rộng phạm vi và nâng cao vai trò các AMC của các NHTM: Hiện nay, các công ty mua bán nợ xấu do Nhà nước thành lập sẽ góp phần giúp tăng trưởng tín dụng thông qua việc làm sạch bảng tổng kết tài sản của ngân hàng và của doanh nghiệp, tạo điều kiện để hoạt động vay và cho vay dễ hơn. Tuy nhiên, hoạt động này chỉ có tác dụng là đòn bẩy, không thể giải quyết nợ xấu của toàn bộ hệ thống ngân hàng. Trong ngắn hạn cần có biện pháp phát triển và mở rộng phạm vi hoạt động của các AMC của các TCTD.

Tài liệu tham khảo:

DATC, VAMC - Báo cáo tổng kết hoạt động hàng năm.

www.sbv.gov.vn và website của AMC của một số NHTM.